

Marianne Liljeström: Kohti tieteenalojen jälkeistä aikaa

Jo 1960-luvulta lähtien tieteiden välisyyttä on julistettu, vaadittu ja juhlistettu korkean koulutuksen reformien patenttiratkaisuna ja yleislääkkeenä. Tämä retoriikka ei kuitenkaan ole johtanut tieteiden välisen tutkimuksen ja opetuksen rakenteiden merkittävään institutionalisointiin, puhumattakaan siitä, että se olisi jalostanut tieteenaloja ylittäviä trans- tai postdisiplinaarisia metodologioita. Kyse on paradoksaalisesti tilanteesta, jossa tieteiden välisyyden retoriikka kukoistaa tieteenalojen jatkaessa itsepintaisesti olemassaoloaan.

Tällä hetkellä tietoa ei tuoteta ainoastaan akateemisessa kontekstissa, vaan myös monissa muissa organisaatioissa, kuten erilaisissa ajatushautomoissa. Tilapäiset verkostot, jotka usein liittyvät sovelletun tiedon käyttöön, korvaavat akateemisia tieteenaloja. Uusia tutkimuskysymyksiä muotoillaan tieteenalojen ulkopuolella, monitieteisissä ja/tai tieteenaloja ylittävissä yhteyksissä. OECD:n puitteissa alettiin jo 1970-luvun puolivälissä puhua siirtymisestä tieteenalakohtaisesta Mode-1:stä tieteiden väliseen Mode-2:een. Yleisimmin esitetään kaksi syytä siihen, miksi inter- ja transdisiplinaariset tiedon tuottamisen tavat syrjäyttäisivät vakiintuneet tieteenalat: *ensinnäkin*, kasvava määrä erikoistumisaloja ja tutkimuskenttiä lisää todennäköisyyttä sille, että ilmaantuu tuoreita yhdistelmiä, jotka muodostavat uusia tieteiden välisiä tutkimussuuntauksia ja –haarautumia. *Toiseksi*, inter- ja transdisiplinaarisia tutkimuskenttiä voi muodostua myös yliopistojen ”ulkoisista” poliittisista paineista johtuen. Tällaisia ovat esimerkiksi ilmastotutkimus ja sukupuolentutkimus, joiden esille tuomat kysymykset sekä tutkimusarvot ja -intressit ovat olleet hedelmällisiä.

Teorioiden ja käsitteiden tapaan myös etuliitteet matkustavat; esimerkiksi monitieteisyydestä on siirrytty inter- ja transdisiplinaarisuuteen ja myös postdisiplinaarisuuteen, jolloin ensisijaisesti interdisiplinaarisuudesta käyty keskustelut ovat laajentuneet ja syventyneet. Interdisiplinaaristen ohjelmien kohtaamat institutionaaliset esteet ovat kuitenkin edelleen valtavat. Tämä todettiin jo monta vuosikymmentä sitten, ja tilanne on edelleen jokseenkin samanlainen: juhlapuheissa korostetaan tieteiden välisyyden kehittämistä ja edistämistä samalla kun oppi- ja tieteenalat nähdään jokseenkin muuttumattomina. Nykytilannetta voikin luonnehtia paradoksaaliseksi retorisen modernisaation ja rakenteellisen sinnikkyuden sekä peräänantamattomuuden vastakkainasetteluksi.

Usein jätetään määrittelemättä ja epämääräiseksi, mitä inter- tai transdisiplinaarisuuden –välisyys tai –ylisyys tarkoittavat. Interdisiplinaarisuus on sateenvarjokäsite, joka kattaa erilaisia tapoja tieteenalojen rajojen ylittämiseen: se määrittyy usein jonkun puuttumisena ja ilmaisee tyytymättömyyttä nykyisiin tiedon tuottamisen tapoihin. Jotkut ovat määritelleet sen tieteenalakoneistoa käynnissä pitävänä liukastusaineena tai jäänmurtajana. Erotuksena interdisiplinaarisuudesta multidisiplinaarisuus määritellään yleisimmin erilaisten tieteenalojen välisenä yhteistyönä jaetun tutkimuskysymyksen ympärillä. Tällaisessa

yhteistyössä ylläpidetään suhteellisen tiukkaa työnjakoa niin tieteenalakohtaisten kaanonien kuin työtapojen suhteen.

Interdisiplinaarisuus on työtapana, joka tuottaa poikittaisia dialogeja erilaisten tieteenalakohtaisten katsantokantojen välissä ja edesauttaa kokeellisen tilan yllätyksellisten synergioiden esilletuloa eri näkökulmien välillä. Tässä työtavassa tutkimusongelmat ja ajattelun teknologiat ilmaistaan siten, ettei mikään erillinen tieteenala voi sanoa omistavansa niitä. Sukupuolentutkimus on tästä hyvä esimerkki. Interdisiplinaariset käytännöt ovat ajan myötä muuttuneet muun muassa siten, että on tapahtunut suhteellisen hidas siirtyminen transdisiplinaarisuuteen ja postdisiplinaarisuuteen. Transdisiplinaarisuus ymmärretään sekä tieteenalojen kriittisen reflektoinnin paikkana, että tilana, jossa voidaan kehittää yksittäisiin tieteenaloihin kuulumattomia ja/tai niitä ylittäviä tutkimuskysymyksiä ja –käsitteitä. Postdisiplinaarisuus on puolestaan termi, joka viittaa tieteenalarakenteiden syrjäyttämiseen ja ylittämiseen akateemisen tiedon tuottamisessa.

Feministisissä akateemisissa käytännöissä syntyy sukupuolentutkimuksen institutionalisoitumisen myötä uusia käsitteellisiä ja tutkimuksellisia asetelmia ja kysymyksiä. Tämä koskee erityisesti sukupuolen käsitettä, jonka historiallinen ja genealoginen moninaisuus ja kirjavuus, sen erilaiset tulkinnat, luonteenomainen ambivalenssi ja muuttuvuus tekevät siitä dynaamisen käsitteen. Monia tämän käsitteen genealogioita voi jäljittää suhteessa erilaisiin kansallisiin ja maailmanlaajuisiin aiheisiin tai huoliin. Moninaisuudessaan sukupuolen käsite ei ole tyhjentynyt erilaisten määritelmien kohteena ollessaan – kasvavan transtutkimuksen myötä kehitys on jopa päinvastainen. Osoituksena tästä on esimerkiksi yhä laajemmassa käytössä oleva termi muunsukupuolisuus, ja syynä tälle kehitykselle on se, että sukupuolen käsite ei sijoitu vain yhteen erityiseen oppialaan, ei edes sukupuolentutkimukseen. Sukupuolen käsitteen teoreettinen tuottavuus ja laaja leviäminen johtuvat nimenomaan sen tieteenaloja ylittävästä luonteesta.

Kirjoittaja on sukupuolentutkimuksen professori Turun yliopistossa